استناد به این مقاله: انتشاری نجف آبادی، فهیمه، چشمه سهرابی، مظفر و افشار، ابراهیم (1390). بررسی کاربرد پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکترای علوم کتابداری و اطلاع رسانی در کتابخانه های شهر اصفهان. *پژوهشنامه کتابداری و اطلاع رسانی، 1(1)*، 67-88.

بررسی کاربرد پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکترای علوم کتابداری و اطلاع رسانی در کتابخانه های شهر اصفهان

فهیمه انتشاری نجف آبادی [1]، دکتر مظفر چشمه سهرابی [2]، دکتر ابراهیم افشار [3]

دریافت: 1390/1/19، پذیرش: 1390/3/30

چکیده

هدف از انجام این پژوهش بررسی کاربرد پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکترای رشته علوم کتابداری و اطلاع رسانی در کتابخانه های شهر اصفهان است. جامعه آماری پژوهش شامل 26 نفر از مدیران، و معاونان کتابخانه های شهر اصفهان بود. به دلیل کوچک بودن حجم جامعه، کل جامعه مورد مطالعه قرار گرفت. برای گردآوری داده ها از مصاحبه نیمه ساختار یافته و برای تجزیه و تحلیل داده ها از مقایسه مداوم در رویکرد نظریه زمینه ای استراوس و کوربین در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده شد. یافته ها در 12 مقوله معرفی گردید. مقوله کاربرد به عنوان مقوله اصلی در نظر گرفته شد. مقوله های دیگر این پژوهش شامل: شناخت، سیستم اطلاع رسانی و ارتباطی، مدیریتی، ساختار و محتوای پایان نامه، حقوقی، سازمانی، فرهنگی و پشتیبانی بود که هر کدام به گونه ای بر کاربرد پایان نامه ها در کتابخانه اثرگذار بودند. اولویت های پژوهشی شناسایی شده در این پژوهش نیز به عنوان یکی از گزینه های اثرگذار در کاربرد یافته های پایان نامه ها مطرح شد. این مقوله ها، مانع ها و راهکارهای اثربخش بر کاربرد پایان نامه ها را معرفی کرد. ارتباط این مقوله ها به صورت باواسطه، بدون واسطه و ترکیبی بود. نتیجه بیانگر استفاده نشدن از پیشنهادها و نتیجه پایان نامه های رشته کتابداری و اطلاع رسانی در کتابخانه های شهر اصفهان می باشد. مدیران این کتابخانه ها عامل هایی چون ضعف سیستم اطلاع رسانی و ارتباطی، ضعف مدیریتی، مشکل های حقوقی، فرهنگی، مالی و پشتیبانی، سازمانی، ضعف تخصصی استادان کتابداری و مشکل های در پیوند با ساختار و محتوای پایان نامه را به عنوان مانع های اصلی کاربرد نتیجه پایان نامه ها معرفی کردند.

کلیدواژه ها: *کتابخانه های اصفهان (شهر)، پایان نامه های تحصیلی، کتابداری و اطلاع رسانی، گراندد تئوری*

---

[1] دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه اصفهان، f.enteshari@gmail.com

[2] استادیار گروه کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه اصفهان، sohrabi51@email.com

[3] استادیار گروه کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه اصفهان، e.afshar@edu.ui.ac.ir

مقدمه

پژوهش وجه مهمی از فعالیت های انسان شده است و دانش بشری به کمک پژوهش رشد می کند، گسترش می یابد و سرانجام به گسترش مرزهای معرفت و دانش پژوهی می انجامد. پیشرفت های هر جامعه ای در نتیجه پژوهش به دست آمده است. افزون بر آن، پژوهش یاری رسان انسان در پیدا کردن راه حل مسئله و حل تضادهاست (کومار، 1381، ص. 5). پژوهش تلاش رسیدن به راه حل های قابل اعتماد برای مسئله، از طریق گردآوری، تحلیل و تفسیر برنامه ریزی شده و نظام مند داده هاست (پاول، 1385، ص. 2).

پژوهش، دانش تولید می کند و کاربرد دانش در عمل به توسعه می انجامد. این ترتیبات بنیاد کاربست یافته های پژوهشی را در بر می گیرد؛ بدین ترتیب که دانایی سبب بهبود عمل می شود و این قاعده گویای نکته ای است که جان دیویی بیان می کند: "دانشی مفید است که در عمل به کار آید". بنابراین پیوند میان پژوهش، دانش، عمل و توسعه را پیوندی ارگانیک و ذاتی مطرح می کنند که ضرورت به کار گیری یافته های پژوهشی را مشخص می کند (متین، 1379، ص. 153). آلبرتس[1] در همایش جهانی علم برای قرن بیست و یکم درباره اهمیت به کار گیری دانش و عمل گفت: "دانشمندان بدون رها کردن پژوهش های بنیادی باید در بحث های در پیوند با کاربرد های علم و دانش و نیاز های جامعه مشارکت تنگاتنگ داشته باشند. همچنین باید به درک بهتری از جامعه و نیاز های سیاست گذاران دست یابند" (صباغیان، 1378، ص. 6). انجام پژوهش های کاربردی توسط دستگاه های اجرایی با هدف به کار گرفتن و بهره برداری از یافته های آن در تصمیم گیری ها و برنامه ریزی ها صورت می گیرد (حسن زاده، 1383، ص. 16).

از طرفی امروزه بخش زیادی از پژوهش های نظام مند جامعه ها، در دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی انجام می شود. دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی تولید کننده فکر و ایده های نوین در جامعه هستند. بیشتر ایده های نوین به دست آمده از پژوهش های پیاپی و نظام مندی است که در دانشگاه ها با سه هدف عمده توسعه و گسترش دانش فعلی، از میان بردن ابهام ها یافته های پیشین و تکمیل و بهبود سطح دانش و در نهایت به کار گیری نتیجه دانش خلق شده در خدمت جامعه اتفاق می افتد (Shamsher, 2004 در پور رجب قاضی محله، 1388، ص. 18).

حجم زیادی از پژوهش های دانشگاهی در قالب پایان نامه ارائه می گردد و بسیاری از مقاله های علمی برگرفته از همین پایان نامه ها و رساله ها هستند. بنابراین پایان نامه ها نقش مهمی در تولید دانش جدید ایفا می کنند. به بیان دیگر پایان نامه ها نه تنها تمرین پژوهش برای دانشجویان است، خود یکی از روش های

[1] Alberts

تولید دانش جدید به شمار می آید (منصوریان، 1389، ص. 80). افزون بر آنکه پایان نامه ها در بیشتر موردها، نخستین تجربه جدی پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی هستند، نشان دهنده کیفیت و وضعیت آموزش و پژوهش در دانشگاه ها نیز می باشند. این مدرک ها می توانند راهنمای پژوهشگران برای تکمیل یا آغاز پژوهش های آینده باشند (علیدوستی و صابری، 1386، ص. 86). بنابراین پایان نامه و یا رساله غیر از کارهای فصلی و موسمی است که توسط دانشجویان برای استادان فراهم می شود. در دیگر کشورها نیز پایان نامه ها از اهمیت فراوانی برخوردارند. بسیاری از پژوهش های پیمایشی، توصیفی و یا تجربی توسط دانشجویان انجام می گیرد و کار آنها سرآغاز یک سلسله پژوهش مفصل تر و اساسی تر می شود (بست، 1376، ص. 53).

پایان نامه ها از دو دیدگاه در رشته های مختلف دانشگاهی و پژوهشی مورد توجه قرار می گیرند. یکی به عنوان مدرک مفید پژوهشی (به اعتبار متن پژوهش) و دیگری به عنوان نوعی کتابشناسی تخصصی (به اعتبار کتابنامه پایانی) (حری، 1372، ص. 105). ازدیدگاه نخست، محتوای پایان نامه ها به عنوان مدرک مفید پژوهشی به شناسایی مسئله و کوشش برای ارائه راه حل توجه دارد. واحد درسی پایان نامه نیز در مقطع های کارشناسی ارشد و دکترای دانشگاه های ایران به منظور پیشبرد مرزهای دانش و حل مسئله های تدوین شده است. بنابراین در طراحی عنصر پایان نامه در جدول درسی فارغ التحصیلان دانشگاهی هدفی بیشتر از انجام شدن در نظر گرفته شده و نتیجه به دست آمده از این منابع اطلاعاتی باید در محیط عملی به کار گرفته شود.

در صورتی که یافته های پژوهشی به هر دلیلی سودمند نباشد و از نظر کاربردی از جامعه خود جدا بماند، رسالت پژوهش با هدف به کار گیری و بهره برداری از یافته ها نیمه تمام خواهد ماند. بنا به نظر مهرمحمدی "انتزاع پژوهش و عمل در کلیه مراکز و مؤسسه ها اعم از خدماتی، آموزشی، صنعتی و یا حتی کشاورزی منجر به خسارت و اتلاف منابع می شود، زیرا کارکنان اشتباه های گذشته را تکرار می کنند و سازمان ها با روال سنتی و رایج عمل می کنند" (مهر محمدی، 1379، ص. 78) . به جرات می توان گفت تنها عاملی که بیش از همه پژوهشگران را خشنود می سازد، به بار نشستن نتیجه پژوهش می باشد. اگر قرار باشد پژوهشگری پس از سپری کردن تمامی مشکل ها به نتیجه ای علمی برسد و نتیجه کار خود را به دلیل های گوناگونی بدون استفاده ببیند و در مقابل دریابد که مسئولان برای خرید دانش فنی همان پروژه، میلیون ها دلار ارز به شرکت های خارجی می پردازند، بی شک دلسرد می شود و از ادامه کار خودداری می کند (طائب، 1368، ص. 12) . بنابراین به کار گیری یافته های پژوهش، افزون بر آنکه چرخ

پژوهش را در راه توسعه و پیشرفت به حرکت در می آورد، خود نیروی محرکی برای انجام پزوهش های آتی می شود.

ولی آنچه که امروزه به شکل یک مشکل جدی ریشه دوانیده است، بی توجهی به نقش کاربردی پایان نامه ها و فاصله گرفتن از حالت ایده آل آنها در جامعه علمی کشور می باشد. دیانی (1378، ص. 7) اطلاع رسانی ضعیف و منتشر نشدن محتوای پایان نامه ها را یکی از دلیل های بدون کاربرد ماندن پایان نامه ها می داند. به سخن او "بی اطلاعی از پایان نامه ها زمینه تکرار را فراهم می آورد". افزون بر آنکه دانش جدیدی به مجموعه دانش کشور افزوده نمی شود، زمان و هزینه قابل توجهی بیهوده، برای کارهای تکراری به هدر می رود. از طرفی بنیان کاربرد نتیجه پایان نامه ها بر انتخاب موضوع های کاربردی و در پیوند با نیاز جامعه استوار است. "پیدا کردن موضوعی که هم تازه باشد و هم مشکلی از جامعه حل کند، دانش جدیدی تولید کند و همچنین با توانایی های دانشجویان همخوان باشد کار به نسبت دشواری است و پژوهش های دانشجویی نشان می دهد که کمتر پایان نامه ای وجود دارد که مسئله آن با احساس مشکل شکل گرفته باشد" (مطلبی، 1388، ص. 26).

پایان نامه های کتابداری و اطلاع رسانی، مانند دیگر پایان نامه های انجام شده در قلمروهای علوم انسانی و اجتماعی، به دو دسته پژوهش های بنیادی و کاربردی تقسیم می شوند. پژوهش بنیادی، زاده انگیزه حقیقت است و برای دسترسی به دانش و رابطه های علمی جدید به کار می رود. با تکیه به آن، درک عمیق پدیده ها ممکن می شود. ولی پژوهش کاربردی در پی ارائه راه حل هایی است که برای هر سازمان یا کتابخانه ای در زمانی مشخص مفید و ارزشمند باشد و کتابدار را در تصمیم گیری های روزمره یاری دهد، واقعیت های منتزع و روابط موجود در شرایط ویژه را باز شناسد و نتیجه های به دست آمده از آن، درباره یک یا چند پدیده در شرایط ویژه صدق کند (دیانی، 1382، ص. 2). واقعیت این است که نزدیک به چهار دهه از آموزش دوره کارشناسی ارشد در رشته کتابداری و اطلاع رسانی در ایران می گذرد. با توجه به اینکه چند سالی است دوره دکترای این رشته نیز در داخل کشور ایجاد شده، پایان نامه های تحصیلی زیادی در دانشگاه های دولتی و غیر دولتی در این رشته نگاشته شده است. تعداد زیادی از این پایان نامه ها به بررسی مشکل ها و مسئله های موجود در کتابخانه ها پرداخته و جامعه مورد پژوهش خود را از میان کتابخانه های گوناگون برگزیدند. از این رو، بیشتر این پایان نامه ها جنبه کاربردی دارند و انتظار می رود که سازمان یا کتابخانه هایی که به عنوان جامعه مورد پژوهش قرارگرفته اند، از نتیجه های آن بهره مند شده باشند. با نظر به جایگاه ویژه ای که پایان نامه ها در میان منابع اطلاعاتی پیدا کرده اند، در

کنار نقش کاربردی و اهمیت آن در پژوهش و توسعه، بررسی کاربرد پایان نامه های دانشجویی مفید به نظر می رسد.

به منظور بررسی میزان کاربرد نتیجه ها و پیشنهادهای پایان نامه های کاربردی، نخست، یک ارزیابی از میزان شناخت مسؤلان و مدیران اجرایی از پایان نامه ها و پروژه های در پیوند با قلمرو فعالیت های آنها صورت می گیرد و در پی آن میزان به کارگیری متن و نتیجه های به دست آمده از پایان نامه ها سنجیده می شود. بدین ترتیب یک ارزیابی از کاربرد پایان نامه های دانشجویی با توجه به هدف های پیش بینی شده آنها صورت می گیرد. در نتیجه اگر پایان نامه های پیش گفته پس از انجام به صورت های مختلف و به عنوان منابع غنی اطلاعات در تولید دیگر منابع و یا برای طراحی، ساخت و توسعه مورد استفاده قرار گیرند، می توان برای تدوین واحد پایان نامه در دو دوره کارشناسی ارشد و دکترا، همچنین برای تلاش ها و بودجه مصرف شده برای تهیه هر پایان نامه توجیهی پذیرفتنی ارائه داد. اگر نه، بخشی از بودجه سالیانه دانشگاه -افزون بر انرژی، زمان و هزینه های حاشیه ای خود دانشجو- صرف تهیه پایان نامه هایی می شود که شاید تنها مراجعه کننده آن خود دانشجو باشد و کارایی واقعی آن جدا از تجربه یک پژوهش، گذراندن تعداد واحد مشخص پایان نامه برای فارغ التحصیلی است. پرسش پایه ای پژوهش حاضر این است که آیا از نتیجه پایان نامه های کاربردی علوم کتابداری و اطلاع رسانی استفاده شده است؟ پژوهش جاری در تلاش است که به بررسی کاربرد پایان نامه های کاربردی تحصیلات تکمیلی رشته کتابداری و اطلاع رسانی انجام شده در انواع کتابخانه های شهر اصفهان و شناسایی مانع ها و راهکارهای کاربست نتیجه های به دست آمده از این پایان نامه ها بپردازد.

پیشینه پژوهش

بررسی پیشینه ها نشان می دهد که در پیوند با کاربرد پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکترای علوم کتابداری و اطلاع رسانی در کتابخانه ها و سازمان ها در داخل و خارج کشور پژوهشی انجام نشده است. ولی بررسی پژوهش های انجام شده بیانگر تلاش پژوهشگران در راستای شناسایی مانع های کاربست یافته های پژوهشی است که در ادامه به برخی از آنها اشاره می شود.

صداقتی (1386) به بررسی دلیل های استقبال نکردن دانشجویان از انجام پروژه های صنعتی، و مانع ها و مشکل های موجود بر سر راه بهره مندی از نتیجه پژوهش ها پرداخت. او در این مورد دلیل های دهگانه ای را مطرح کرد که برخی متوجه بخش دانشگاهی، برخی متوجه بخش صنعتی و تعدادی نیز متوجه هر دو بخش می باشد. از نظر او مهم ترین دلیل عدم انجام مناسب پروژه های علمی- صنعتی کارآمد در دانشکده های فنی–مهندسی، علاقه بسیار دانشجویان و استادان زیاد به ارائه مقاله ها در مجله های بین المللی که در

پایگاه ISI نمایه می شوند و استفاده از مزیت های آن می باشد. علت دیگری که او در بخش دانشگاهی به آن اشاره کرد، نبود پیوند اثربخش و همیشگی استادان دانشگاه ها با بخش های گوناگون صنعت بود. همچنین او دلیل های دیگری چون نبود امکانات آزمایشگاهی مناسب، دیوان سالاری دست و پا گیر که بر نظام اداری و بخش صنعت کشور چیره شده، کمبود مهلت و زمان لازم برای انجام پروژه های صنعتی، نگاه منفی صاحبان صنایع به حضور دانشجویان در خط تولید، توجه کامل مدیران به سوددهی طرح های پژوهشی در صنعت، باور نداشتن به توانایی های دانشجو به عنوان یک جوان خام و بی تجربه در محیط های صنعتی و در آخر توقع صاحبان صنایع به نتیجه گرایی پروژه های پژوهشی در کمترین زمان را به عنوان مهم ترین مشکل های موجود در این زمینه برشمرد (صداقتی، 1386).

از این رو، می توان به کار گرفته نشدن پژوهش های دانشجویی و پایان نامه های تحصیلی در ایران را به دلیل های گوناگونی نسبت داد. از مهم ترین آنها می توان به موردهای زیر اشاره کرد: همسو نبودن پژوهش های دانشگاهی و نیازهای پژوهشی جامعه، مشکل های در پیوند با مدرک گرایی، مشکل های اقتصادی، کمبود وقت، اشکال نظام دانشگاهی کشور در تکیه بر آموزش و نبود توجه کافی و مناسب به پژوهش، تنگناهای مالی طرح های دانشجویی، نامناسب بودن پیوند میان دانشگاه و صنعت در انتقال نیازهای پژوهشی و کاربرد نتیجه پژوهش ها، کم توجهی و یا بی توجهی در پیدا کردن موضوعی که جنبه های کاربردی لازم را داشته باشد و همراه با انجام پژوهش، تجربه دانشجو را نیز افزایش دهد وکاهش بودجه های پژوهشی دانشگاه ها (کاظمی، 1384).

حسن زاده با اولویت بندی مانع های کاربست یافته های پژوهشی، پنج گروه مانع های انسانی، مانع های سازمانی، مانع های ارتباطی، مانع های روش شناختی و مانع های اجتماعی را شناسایی کرد (حسن زاده، 1383).

اولاد (Olade, 2004) در پژوهشی در زمینه کاربست یافته های پژوهشی به بررسی کاربرد نتیجه ها و یافته های پژوهش های کاربردی در میان پرستاران روستایی پرداخت. او مسئله پایه ای این پژوهش را شکاف موجود میان یافته های پژوهشی پرستاران و کاربرد آنها در عمل معرفی کرد. انزوا و کناره گیری روستا و کمبود مشاوران پژوهشی برای پرستاران به عنوان مانع های کاربرد یافته های پژوهشی شناسایی شدند. او برای حل این مشکل ایجاد پل ارتباطی میان مجریان و مدیران و به نوعی پژوهشگران و دست اندر کاران را پیشنهاد کرد.

به باور ریهر و موریسون[1]، نتیجه پژوهش ها باید در تصمیم گیری و تدوین و بازنگری خط مشی سازمانی به مدیران و تصمیم گیران کمک نماید. چرا که یافته های پژوهش به شناخت نیاز ها، تشخیص مسئله ها، اولویت بندی امکانات و منابع و ارائه راه حل های جدید می انجامد (نوابخش و قجاوند، 1387، ص. 61) .

فانک (Funk, 1995) در پژوهشی به بررسی مانع های مختلف کاربست یافته های پژوهشی پرداخت. او مانع های کاربست را در چهار عامل گروه بندی کرد:

1. عامل انسانی که با مهارت ها و آگاهی پژوهشی کاربران پیوند دارد؛
2. عامل سازمانی که با بی اعتقادی مدیران به انجام پژوهش و کمبود زمان کافی برای مطالعه پژوهش و بی توجهی به سودمندی های کاربردی پژوهش پیوند دارد؛
3. عامل نوآوری و کیفیت پژوهش ها که با روش شناسی نامناسب پژوهش ها، کاربردی نبودن نتیجه ها و پیشنهادها و منتشر نشدن به موقع گزارش پژوهش ها پیوند دارد؛
4. عامل ارتباطات که با انتشار و دسترس پذیری به موقع یافته های پژوهش ها پیوند دارد.

بنابراین به کار گیری یافته های پژوهشی و شناسایی مانع های کاربست آن‌ها، دغدغه‌ای است که امروزه فکر بسیاری از پژوهشگران و صاحبنظران این امر را به خود مشغول کرده است. مانع های معرفی شده افزون بر نبود برنامه ریزی درست و مشکل های ناشناخته دیگر بیش از پیش گریبان گیر پژوهش های انجام شده در رشته های علوم انسانی و نظری می باشد. رشته علوم کتابداری و اطلاع رسانی و پایان نامه های ارائه شده آن نیز چنین مشکل هایی دارد. پاول و دیگران (Powell, et al., 2002 در مک نیکل، 1387، ص. 1) در بررسی های خود یکی از دلیل ها توجه نداشتن متخصصان کتابداری به پژوهش را به کارگیری اندک پژوهش ها در عمل معرفی کردند.

طرح پژوهش

آنچه روش و فن مورد استفاده در هر پژوهش را تعیین می کند، مسئله پژوهش است. از آنجا که مسئله این پژوهش بررسی کاربرد پایان نامه ها، شناسایی دلیل های عدم کاربرد آنها و یافتن راه حل هایی برای به کار گیری یافته های پایان نامه های دانشجویی می باشد، استفاده از روش کیفی برای رسیدن به این هدف در نظر گرفته شد. چرا که اجرای پژوهش کیفی تنها به خاطر گردآوری داده نیست و هدف آن، حل مسئله از طریق اجرای روش های علمی می باشد (سفیری، 1387، ص. 27) . به باور استراوس و کوربین

---

[1] Reher & Morrison

"پژوهش کیفی عبارت است از هر نوع پژوهشی که یافته هایی را به دست می دهد که با شیوه هایی غیر از روش های آماری یا هر گونه کمی کردن کسب شده اند" (استراوس و کوربین، 1385، ص. 17).

برای تجزیه و تحلیل داده های این پژوهش، یکی از روش های پژوهش کیفی، یعنی گراندد تئوری به کار گرفته شد. گراندد تئوری فرایند ساخت یک نظریه مستند و مدون است که از طریق گردآوری سازمان یافته داده و تحلیل استقرایی داده ها انجام می گیرد. این روش برای پاسخگویی به پرسش های نوین در زمینه هایی که دارای مبنای نظری کافی برای تدوین هرگونه فرضیه و آزمون نیستند، به کار گرفته می شود. گراندد تئوری در مورد موضوع هایی کاربرد دارد که دانش ما در آن زمینه ها اندک بوده و پیشتر درباره موضوع مورد پژوهش، مطالعه جامعی انجام نشده است. گردآوری داده و تولید دانش در روش گراندد تئوری، به اجرای سه مرحله کد گذاری باز، کد گذاری محوری و کد گذاری انتخابی وابسته است (منصوریان، 1386، ص. 117، 123).

جامعه آماری این پژوهش شامل 26 نفر از مدیران، معاونان و کارشناسان مسئول در کتابخانه های گوناگون شهر اصفهان بودند. این کتابخانه ها شامل کتابخانه های دانشگاهی (دولتی، آزاد اسلامی، پیام نور و علمی – کاربردی)، تخصصی، عمومی (وابسته به شهرداری و نهاد کتابخانه های عمومی کشور) و آموزشگاهی بود. به منظور گردآوری داده، مصاحبه هایی با شرکت کنندگان درباره به کار گیری نتیجه پایان نامه ها انجام شد. پاسخ گویان به گونه ای انتخاب شدند که پایان نامه های کاربردی رشته کتابداری و اطلاع رسانی انجام شده برای کتابخانه های شهر اصفهان در محدوده زمانی و مکانی مدیریت آنها به انجام رسیده بود. گردآوری داده ها و انجام مصاحبه تا آن جایی ادامه یافت که پاسخ گویان دیگر چیزی به داده ها اضافه نکردند و یا آنچه بیان می کردند در تضاد با داده های گردآوری شده نبود. به سخنی دیگر "عناصر اساسی مطالعه به حد اشباع رسیده بود" (پاول، 1385، ص. 196). با توجه به مشخص بودن جامعه مورد پژوهش، در این پژوهش نمونه گیری انجام نشد و کل جامعه مورد مطالعه قرار گرفت.

داده های این پژوهش با استفاده از دو سیاهه وارسی زیر گردآوری شد:

الف. سیاهه وارسی برای گردآوری اطلاعات پایان نامه های کتابداری و اطلاع رسانی

این سیاهه وارسی برای گردآوری اطلاعات 54 پایان نامه کاربردی کارشناسی ارشد و دکترای رشته کتابداری و اطلاع رسانی که در دانشگاه های دولتی و آزاد اسلامی کشور برای کتابخانه های شهر اصفهان انجام شده بود، به کار رفت. در این پژوهش به مطالعه و گردآوری اطلاعات پایان نامه هایی پرداخته شد که افزون بر قابلیت کاربرد در کتابخانه، به گونه ای به یک یا تعدادی از کتابخانه های شهر اصفهان پیوند

داشتند. با بررسی و مطالعه هر پایان نامه، اطلاعات توصیفی، جامعه مورد پژوهش، هدف ها، یافته‌ها و نتیجه ها و پیشنهادهای کاربردی آن پایان نامه در سیاهه نوشته می شد. این کار پیش از شروع مصاحبه ها انجام گرفت.

ب. سیاهه وارسی مصاحبه نیمه ساختار یافته

دومین سیاهه وارسی پرسش های مصاحبه را در بر داشت. مصاحبه ها در این پژوهش نیمه ساختار یافته بودند و پژوهشگر در مصاحبه از پرسش های باز و خنثی استفاده کرد. گرچه زمینه‌ای بیش از محدوده پرسش ها به مصاحبه شوندگان داده شده، ولی پرسش ها در قلمرو مشخص پرسیده شد. از این رو، پیش از شروع نخستین مصاحبه، سیاهه وارسی تهیه شد که قلمرو پرسش های مصاحبه در آن تعیین شده بود. برای افزایش اطمینان از روایی محتوایی و پیوند پرسش های مصاحبه با هدف های مورد نظر پژوهش، این پرسش ها توسط چند نفر از استادان کتابداری و اطلاع رسانی تایید شد.

همچون تمامی پژوهش ها، این پژوهش با محدودیت هایی رو به رو می باشد. از جمله، نتیجه های به دست آمده از این پژوهش تنها در پیوند با کتابخانه های شهر اصفهان است. بنابراین، تعمیم آن به کتابخانه های دیگر شهرهای کشور امکان پذیر نمی باشد. همچنین، تمرکز این پژوهش بر پایان نامه های رشته کتابداری و اطلاع رسانی می باشد و نمی توان یافته های آن را به پایان نامه های انجام شده در رشته های دیگر تعمیم داد.

یافته های پژوهش

یافته های این پژوهش از پاسخ های مسئولان کتابخانه ها که در مصاحبه ها گردآوری شده بود به دست آمد. روند کار به گونه ای بود که پژوهشگر بحث های پایه ای پژوهش را از مصاحبه شوندگان پرسید و به آنها اجازه داد تا درباره جزئیات مربوط به موضوع اصلی به اندازه شناخت و تجربه های خود نظر دهند. برای افزایش دقت و درستی تجزیه و تحلیل داده ها، تمام مصاحبه ها ضبط شد و سپس هر مصاحبه به طور جداگانه، واژه به واژه پیاده شد. پژوهشگر پس از مطالعه هر مصاحبه نکته هایی را که با پرسش های پژوهش در پیوند بود از متن مصاحبه جدا و به همراه مشخصه های توصیفی مصاحبه شونده طبقه بندی کرد. به علت حجم زیاد این نکته ها، در این قسمت تنها مشخصه های پاسخگویان در جدول 1 ارائه می گردد و یافته های پژوهش پس از مفهوم پردازی تحت عنوان بخش مفهوم ها در جدول 2 نمایش داده شده اند.

جدول 1. مشخصه های مصاحبه شوندگان (N=26)

ردیف	جنس	نوع کتابخانه	مدرک تحصیلی	مقطع تحصیلی	نوع مسئولیت
1	مرد	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
2	مرد	دانشگاهی	غیر کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
3	مرد	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
4	زن	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی	کارشناس مسئول
5	مرد	آموزشگاهی	کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
6	مرد	دانشگاهی	غیر کتابداری	دکترا	رئیس کتابخانه
7	زن	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی	معاون
8	مرد	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی	معاون
9	مرد	تخصصی	کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
10	زن	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی ارشد	کارشناس مسئول
11	مرد	دانشگاهی	غیر کتابداری	دکترا	رئیس کتابخانه
12	مرد	دانشگاهی	کتابداری	دکترا	رئیس کتابخانه
13	مرد	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی ارشد	معاون
14	مرد	دانشگاهی	غیر کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
15	زن	دانشگاهی	غیر کتابداری	کارشناسی ارشد	کارشناس مسئول
16	زن	تخصصی	غیر کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
17	زن	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
18	زن	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
19	مرد	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
20	مرد	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
21	مرد	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
22	مرد	عمومی	کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
23	مرد	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
24	مرد	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی	معاون
25	مرد	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی ارشد	معاون
26	مرد	عمومی	کتابداری	کارشناسی ارشد	کارشناس مسئول

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده از سه مرحله کد گذاری باز، کد گذاری محوری و کد گذاری انتخابی به شرح زیر استفاده شد:

الف. کدگذاری باز

همانطور که در بخش روش پژوهش اشاره شد، این پژوهش کیفی می باشد و برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش گراندد تئوری استفاده شده است. در این روش نخستین گام در فرایند تجزیه و تحلیل یافته ها، مفهوم پردازی است (استراوس و کوربین، 1385، ص. 63). منظور از این کار، اختصاص دادن نزدیک ترین مفهوم به کوچکترین جزء بامعنی هر بخش از داده های گردآوری شده است (منصوریان، 1386، ص. 123). بنابراین، به منظور تجزیه و تحلیل یافته ها در این پژوهش، داده های گردآوری شده با مفهوم های ویژه ای مشخص شدند. این مرحله از پژوهش در گراندد تئوری کد گذاری خوانده می شود.

در کد گذاری باز، پژوهشگر به صورت مشخص به نامگذاری و مقوله بندی پدیده ها از راه بررسی دقیق داده ها می پردازد. در این مرحله نخستین گام تحلیلی اساسی اولیه برداشته می شود و بقیه تجزیه و تحلیل و پیوندها به دنبال آن می آید (استراوس و کوربین، 1385، ص. 62). در نخستین مرحله از کد گذاری (کد گذاری باز) بدون هیچ محدودیتی به نام گذاری مفهوم ها پرداخته می شود. به سخنی دیگر، در کد گذاری باز پژوهشگر با ذهنی باز به نام گذاری مفهوم ها می پردازد و محدودیتی برای تعداد کدها در نظر نمی گیرد. هدف از کد گذاری باز تجزیه مجموعه گردآوری شده به کوچکترین جزءهای مفهومی ممکن است (منصوریان، 1386، ص. 124). به سخنی دیگر، مفهوم های متناظر مشخص شده در این مرحله، همان چکیده یافته های پژوهش است که در ستون نخست جدول 2 ارائه شده است.

کد گذاری باز شامل مرحله های خرد کردن، مفهوم پردازی، مقایسه کردن و مقوله بندی کردن داده ها می شود. پس از مفهوم پردازی داده های پژوهش، مفهوم ها با یکدیگر مقایسه شده و مفهوم های مشابه در مقوله ویژه ای طبقه بندی می شوند. بنابراین، مفهوم ها در نظمی بالاتر دسته بندی شده و مقوله ها را تشکیل می دهند (استراوس و کوربین، 1385، ص. 61). در این قسمت از پژوهش حاضر، مفهوم های مشابه شناسایی شد و زیر عنوان خرده مقوله ها و مقوله های ویژه ای طبقه بندی شدند. از آنجا که مقوله باید از دیگر مفهوم ها انتزاعی تر باشد (استراوس و کوربین، 1385، ص. 61)، نام خرده مقوله های در نظر گرفته شده در این پژوهش نیز انتزاعی تر از مفهوم هایی است که مجموعه هر خرده مقوله را تشکیل می دهند. این روند برای مقوله ها نیز رعایت شد. به طوری که، عامل های معرفی شده تحت عنوان مقوله های انتزاعی ترین نام های مفهومی هستند که با برقراری پیوند میان آنها مدل الگویی پژوهش شکل می گیرد. در جدول 2، مقابل مفهوم های به دست آمده از یافته های پژوهش و روند مقوله پردازی مفهوم ها ارائه شده است.

جدول2. مقوله ها

مفهوم ها	خرده مقوله ها	مقوله ها
- به طور کامل نا آگاه از پایان نامه ها	عدم شناخت پایان نامه	شناخت
- آگاه از پایان نامه	شناخت پایان نامه	
- نبود رشته کتابداری در آن دانشگاه - نبود دوره کارشناسی ارشد کتابداری در آن دانشگاه - پراکندگی جغرافیایی پایان نامه های کار شده - نبود سامانه جامع برای دسترسی به پایان نامه ها	عدم شناخت پایان نامه به واسطه عامل نداشتن دسترس پذیری	
- متخصص نبودن کتابدار و رئیس کتابخانه	عدم شناخت پایان نامه به واسطه عامل تخصصی	
- آگاه از طریق پایان نامه شخص - آگاه از طریق پایان نامه همکاران - آگاه از طریق پایان نامه دوستان - آگاه از طریق علاقه شخصی	شناخت پایان نامه به واسطه عامل انسانی	
- آگاه از طریق کار و تخصص حرفه ای	شناخت به واسطه تخصص	
- آگاه از طریق مقاله پایان نامه	شناخت به واسطه عامل اطلاع رسانی	
- عدم استفاده کاربردی از پایان نامه در کتابخانه - استفاده بصورت غیر کاربردی از پایان نامه در کتابخانه	عدم کاربرد پایان نامه	کاربرد
- تردید در عملی شدن نتیجه های پایان نامه در کتابخانه	تردید در کاربرد پایان نامه	
- کاربردی نبودن موضوع های پایان نامه - انطباق نداشتن موضوع پایان نامه با نیاز کتابخانه ها - تکراری بودن موضوع های پایان نامه ها - به روز نبودن موضوع های پایان نامه ها	انتخاب نکردن موضوع های مناسب	ساختار و محتوای پایان نامه
- انتخاب موضوع های کاربردی برای پایان نامه ها - انتخاب موضوع های جدید برای پایان نامه ها - انتخاب موضوع های به روز برای پایان نامه ها	انتخاب موضوع های مناسب	
- عملی نبودن راهکارهای پیشنهاد شده	ارائه ندادن راهکار عملی	
- ارائه پیشنهادهای عملی در پایان نامه ها - ارائه راهکارهای عملی مطابق با چالش در کتابخانه ها	ارائه پیشنهاد عملی	
- بی اعتباری نتیجه های پایان نامه ها	معتبر نبودن نتایج	
- مشکل های ظاهری پایان نامه ها	ضعف ساختاری	
- برطرف کردن مشکل های ظاهری پایان نامه ها	شکل ظاهری پایان نامه	

ضعف در امر روش پژوهش پایان نامه ها رشته کتابداری و اطلاع رسانی	ضعف در روش پژوهش	
- پایان نامه ها بعد جهانی نمی گیرند	ضعف در بعد جهانی	
- توجه کردن به بعد جهانی در پایان نامه ها	بعد جهانی پایان نامه	
- نبود ارتباط میان کتابخانه ها و گروه کتابداری و اطلاع رسانی - نا آشنایی از چالش های واقعی در کتابخانه - پیگیری نکردن کتابخانه ها از نتیجه های پایان نامه ها	نبود ارتباط میان کتابخانه و موضوع های پایان نامه ها	سیستم ارتباطی
- نبود احساس نیاز پژوهشی از طرف کتابخانه ها - ارائه نشدن نیاز پژوهشی از طرف کتابخانه ها	نبود اولویت های پژوهشی در کتابخانه	
- ضعف مدیریت از لحاظ تخصص در رشته کتابداری و اطلاع رسانی - ضعف عمومی مدیران	شایسته نبودن مدیران	مدیریتی
- صاحب اختیار نبودن مدیران اجرایی و کتابداران - کمبود فرصت مدیران برای مطالعه و اطلاع یابی از منابع اطلاعاتی - تعویض مدیران در مدت زمان کم	محدودیت سیستم مدیریتی	
- دقت در انتخاب مدیران کتابخانه ها و بر طرف کردن ضعف های مدیریتی - انتخاب کتابدار متخصص در رأس کتابخانه	انتخاب مدیر شایسته	
- نبود دسترسی توسط یک سامانه جامع - نبود دسترسی آسان به پایان نامه ها و محدودیت استفاده و تحویل آنها	نبود دسترسی به پایان نامه	سیستم اطلاع رسانی
- عدم معرفی و نشر پایان نامه توسط یک سامانه جامع دیجیتالی - عدم معرفی و نشر پایان نامه توسط دانشجویان پژوهشگر - عدم معرفی و نشر پایان نامه توسط گروه کتابداری و دانشگاه - عدم معرفی و نشر پایان نامه توسط استادان و انجمن کتابداری - عدم اطلاع رسانی و موازی کاری	عدم معرفی و نشر پایان نامه	
- وجودیک سامانه جامع دیجیتالی (برای معرفی و نشر پایان نامه) - وجودیک سامانه جامع دیجیتالی (برای دسترسی به پایان نامه) - دسترسی به پایان نامه توسط یک سامانه جامع (در دانشگاه)	ایجاد سامانه جامع پایان نامه های کشور	
- عرضه پایان نامه به کتابخانه از طرق مختلف - معرفی و نشر پایان نامه به کتابخانه توسط دانشجویان - معرفی و نشر پایان نامه به کتابخانه توسط استادان - معرفی و نشر پایان نامه به کتابخانه توسط سازمان مسئول - عرضه پایان نامه به کتابخانه توسط سازمان مسئول (کتابخانه ملی)	تحویل پایان نامه به سازمان مربوطه	
- کمبود امکانات و بودجه - نبود امکانات و بودجه	نبود اعتبار مالی در سازمان ها	

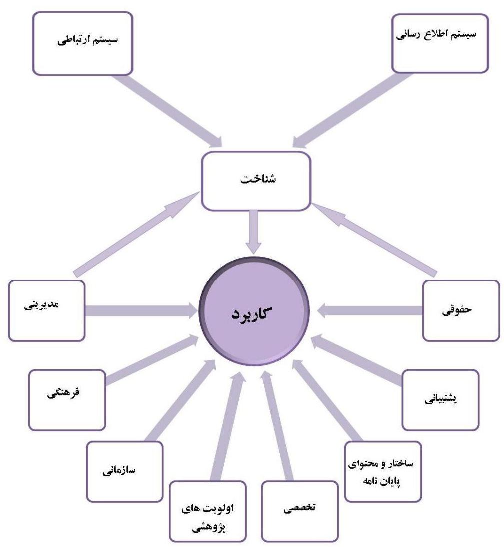
پشتیبانی	حمایت مالی دانشگاه ها و سازمان ها	- اجرای پایان نامه در قالب طرح پژوهشی (با حمایت دانشگاه) - اجرای پایان نامه در قالب طرح پژوهشی (با حمایت سازمان ها)
تخصصی	نبود متخصص	-کمبود استادان ماهر و اهل فن در رشته کتابداری و اطلاع رسانی
	نبود آیین نامه اجرایی نشر و تحویل پایان نامه به جامعه‌ی پژوهشی	- نبود ضابطه و قانونی برای تحویل نتیجه های پایان نامه در جامعه پژوهشی - نبود ضابطه و قانونی برای کاربرد نتیجه های پایان نامه در جامعه پژوهشی - نبود ضابطه و قانونی برای نشر مدارک علمی توسط استاد و دانشجو
	الزامی بودن واحد کارآموزی در دوره کارشناسی ارشد	- وضع دوره کارآموزی در کتابخانه برای دانشجویان ارشد قبل از انتخاب موضوع
حقوقی	تدوین آیین نامه اجرایی نشر و تحویل پایان نامه به جامعه پژوهشی	- تدوین قانونی برای کاربرد پایان نامه در جامعه پژوهشی - تدوین قانونی برای تحویل پایان نامه در جامعه پژوهشی - تدوین قانونی برای نشر مدارک علمی توسط استاد و دانشجو در جامعه پژوهشی
	تدوین آیین نامه مناسب برای دسترسی به پایان نامه ها	- بازنگری در آیین نامه ها و مقررات استفاده از پایان نامه ها - کاهش محدودیت برای استفاده از پایان نامه - حذف مقررات برای استفاده از پایان نامه
	نبود سازمان مسئول	- نبود سازمان مسئول برای کاربرد نتیجه های پایان نامه ها در جامعه پژوهشی
سازمانی	مسئولیت پذیری کاربرد پایان نامه توسط دانشگاه یا یک سازمان خاص	- اصلاح سیستم آموزشی دانشگاه - تاسیس موسسه و تدوین قانونی برای کاربرد پایان نامه در جامعه پژوهشی
فرهنگی	فرهنگ سازی برای کاربر و کتابدار	- فرهنگ سازی برای استفاده از منابع در کتابخانه ها - تغییر دیدگاه کتابداران به پایان نامه
	دیجیتال سازی کتابخانه ها	- دیجیتالی شدن کتابخانه ها - چگونگی استفاده و تشویق کابران به استفاده از منابع دیجیتالی - خودکار سازی کتابخانه ها
	نیروی انسانی	- بررسی راهکار های ایجاد انگیزه و موقعیت های اجتماعی برای کتابداران و شغل کتابداری - نیروی انسانی
	مدیریت در کتابخانه ها	- بررسی مسئله های مدیریتی در کتابخانه ها - نیاز سنجی مدیران در کتابخانه ها
اولویت های پژوهشی	مطالعه و کتابخوانی	- ارتقای سطح مطالعه و فرهنگ اهدای کتاب - بررسی راهکارهای افزایش سطح مطالعه کتاب
	مجموعه سازی	- مجموعه سازی و تأمین منابع - مجموعه سازی و خط مشی های آن در کتابخانه های عمومی

پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع رسانی
شماره 1، سال 1، بهار و تابستان 1390

- فضای کتابخانه ای	فضاهای کتابخانه	
- وب سنجی - پایگاه های اطلاعاتی (گزینش) - پایگاه های اطلاعاتی (استفاده)	منابع الکترونیکی	
- انتخاب مسئله های نو و تازه - اولویت مربوط به تولید سازمان مادر	موضوع های کاربردی به طور کل	

ب. کد گذاری محوری

طبقه بندی و مقوله پردازی در کد گذاری باز به کاهش تعداد واحد هایی می انجامد که باید با آنها کار کنیم (استراوس و کوربین، 1385، 65) . این کار به روند اجرای نظریه مبنایی، در مرحله کد گذاری محوری کمک می کند. در این مرحله با بر قراری پیوند میان مقوله ها، اطلاعات به شیوه های جدیدی با یکدیگر پیوند می یابند. این کار با استفاده از یک پارادایم[1] صورت می گیرد (استراوس و کوربین، 1385، 97) . پیوند میان مقوله های اصلی و بعدهای شناخته شده در پژوهش حاضر در شکل 1 نشان داده شده است.

شکل 1. مدل اکتشافی عامل های اثرگذار بر به کار برده نشدن پایان نامه ها در کتابخانه ها

[1] مدل الگویی یا سر مشق

ج. کد گذاری انتخابی

کد گذاری انتخابی آخرین مرحله کدگذاری است که در آن مقوله اصلی انتخاب شده و پیوند آن با دیگر مقوله ها مشخص می شود (استراوس و کوربین، 1385، 118). تفسیر و بیان رابطه ها میان مقوله اصلی و دیگر مقوله ها با توجه به مدل ارائه شده پژوهش صورت می گیرد. چرا که "در کد گذاری محوری اساس کد گذاری انتخابی پی ریزی می شود" (استراوس و کوربین، 1385، 119) . در این پژوهش مقوله های کاربرد، شناخت، سیستم اطلاع رسانی و ارتباطی، ساختار و محتوای پایان نامه، سازمانی، پشتیبانی، حقوقی و مدیریتی، فرهنگی و همچنین اولویت های پژوهشی شناسایی شدند که در ادامه به هر یک پرداخته می شود.

کاربرد: مقوله اصلی شناسایی شده در این پژوهش، کاربرد است. چرا که دغدغه اصلی این پژوهش بررسی کاربرد پایان نامه های رشته ای است که انتظار می رود به نوعی در جامعه مورد پژوهشی خود کاربرد داشته باشند. بر پایه آنچه که از یافته های این پژوهش استخراج شد و در مفهوم دهی و مقوله پردازی نمود پیدا کرد، مقوله های دیگری غیر از مقوله اصلی پژوهش به دست آمد که به نوعی با آن در پیوند هستند. برخی از آنها به طور مستقیم با مقوله کاربرد در پیوند هستند، تعدادی به طور غیر مستقیم و برخی نیز هم پیوند مستقیم و هم غیر مستقیم با مقوله کاربرد دارند.

شناخت: این عامل زمینه دستیابی به مقوله اصلی را فراهم می کند و این به آن علت است که تا آگاهی کافی از پایان نامه ها و اطلاعات بالقوه مفید آنها وجود نداشته باشد، کاربست یافته ها و نتیجه های آنها در جامعه خود ناممکن است. آنچه در مورد رابطه طولی مقوله کاربرد و شناخت، دارای اهمیت می باشد، نتیجه هایی است که از پیوند یکسویه آنها به دست آمد. در حقیقت، هر دو گزینه عدم شناخت پایان نامه ها و شناخت پایان نامه ها (که جزء خرده مقوله های عامل شناخت هستند) سرانجام به عدم کاربرد در جامعه پژوهشی خود می انجامد.

عامل های با واسطه

بعد سیستم اطلاع رسانی و ارتباطی: گرچه محور اصلی این پژوهش مقوله کاربرد است، ولی سیستم اطلاع رسانی و ارتباطی پیش از آن که به طور مستقیم به آن پیوند یابد، در پیوند با مقوله شناخت قرار می گیرد. در تشریح این مسئله می توان گفت که مهم ترین عامل کاربردی نبودن نتیجه به دست آمده از پژوهش های دانشجویی، عدم شناخت جامعه مصرف کننده از این اطلاعات است.

عامل های بدون واسطه

بعد ساختاری و محتوایی پایان نامه: شناسایی راهکارها و مانع های مطرح شده در مقوله اطلاع رسانی و ارتباطی تا جایی می تواند معضل کاربرد پایان نامه ها را حل کند که به عامل شناخت مربوط شود. ولی با وجود برطرف کردن مشکل های در پیوند با شناخت و اطلاع یابی از منابع، باز هم عامل هایی وجود دارد که مانع ها و راهکارهای آنها به طور مستقیم به مقوله کاربرد پیوند می یابد. ساختار و محتوای پایان نامه یکی از این عامل ها است. به سخنی دیگر، مشکل به ساختار ظاهری و محتوایی اطلاعات بر می گردد.

پشتیبانی: مقوله پشتیبانی یکی دیگر از عامل هایی است که ضعف ها و راهکارهای زیر مجموعه آن به طور مستقیم به کاربرد، پیوند می یابد. به سخنی دیگر، نبود اعتبار مالی در سازمان ها یکی از مانع های مهم به کار گیری یافته های پژوهش های دانشجویی است و مدیران و مسئولان با وجود آگاهی و شناخت کافی از وجود این منابع، به این دلیل توانایی کاربردی کردن نتیجه پایان نامه ها را ندارند.

تخصصی: تخصص جزء عامل هایی است که افزون بر پیوند مستقیم با کاربرد، به رشته کتابداری و اطلاع رسانی نیز پیوند دارد. کمبود استادان ماهر و اهل فن در رشته کتابداری منجر به ارائه پایان نامه هایی می شود که قابلیت کاربردی کمتری در جامعه خود را دارند.

سازمانی: مقوله سازمانی نیز جزء عامل هایی است که مانع ها و راهکار های پیشنهادی برای رفع آن - صرف نظر از عامل شناخت- در کاربرد نتیجه پایان نامه ها تاثیر گذار است. به سخنی دیگر، با وجود آگاهی مسئولان از پایان نامه ها، نبود سازمانی که پیگیر و مسئول اجرای نتیجه پایان نامه ها باشد، جزء مهم ترین دلیل هایی است که مانع کاربرد آن می شود.

بعد فرهنگی: فرهنگ سازی برای استفاده از منابع برای کاربران در کتابخانه ها و تغییر نگرش کتابداران به پایان نامه به عنوان یک عنصر مفید کاربردی، از راهکار هایی است که برای کاربردی کردن پایان نامه ها در نظر گرفته شده است.

عامل های با واسطه و بدون واسطه

مدیریتی: نکته دارای اهمیت درمقوله مدیریتی پیوند مستقیم و غیر مستقیم آن با مقوله کاربرد است. یکسان نبودن رشته مدیران با مسئولیت شغلی آنها منجر به ناآگاهی آنها از منابع اطلاعاتی از جمله پایان نامه های رشته در پیوند بامسئولیت آنها می شود. از این رو، مقوله شناخت به عنوان عامل میانجی مقوله مدیریتی قرار می گیرد. همچنین کمبود فرصت برای مطالعه و اطلاع یابی مانعی است که پیش از آن که به کاربرد مربوط شود بر شناخت تاثیر گذار است. ولی اختیار نداشتن مدیران برای به کار گیری پایان نامه ها

و تعویض آنها پیش از اجرای برنامه های بلند مدت -بدون دخالت مقوله شناخت- بر کاربرد منابع تاثیر گذار است.

حقوقی: افزون بر مقوله مدیریتی، عامل های حقوقی نیز به طور مستقیم و غیر مستقیم با کاربرد در پیوند می باشند. نبود آیین نامه اجرایی برای نشر و تحویل پایان نامه به جامعه پژوهش، موجب بی اطلاعی جامعه پژوهشی از اطلاعات مفیدی می شود که برای آن جامعه قابلیت کاربرد و بهره وری دارد. ولی الزامی بودن واحد کارآموزی در دوره کارشناسی ارشد یکی از خرده مقوله های عامل حقوقی است که بر انتخاب موضوع های کاربردی تاکید دارد. همچنین تدوین آیین نامه ای برای کاربرد پایان نامه ها، الزامی بودن کاربرد آنها را به واسطه اجرای یک حکم قانونی معرفی می نماید. از این رو، به طور مستقیم با مقوله کاربرد ارتباط دارد.

اولویت های پژوهشی: شناسایی اولویت های پژوهشی در کتابخانه ها یکی از راه ها برای به کار گیری پایان نامه ها به شما می آید. آگاهی از مسئله هایی که بیش از دیگر موضوع ها نیازمند انجام پژوهش می باشد، موجب شکل گیری پژوهش هایی می شود که احتمال کاربرد و پیاده کردن آنها در جامعه بیشتر است.

در پژوهش حاضر دیجیتال سازی کتابخانه ها، نیروی انسانی، مدیریت در کتابخانه ها، مجموعه سازی، فضاهای کتابخانه، منابع الکترونیکی، مطالعه و کتابخوانی وموضوع های کاربردی به عنوان اولویت های پژوهشی معرفی شدند.

بحث و نتیجه گیری

از جمع یافته های پژوهش درباره اطلاع از پایان نامه ها، نتیجه ها به دو گروه تقسیم می شود. گروه نخست کسانی هستند که شناختی از پایان نامه های کتابداری و اطلاع رسانی ندارند. از این گروه برخی دلیل ناآگاهی خود را نبود دسترسی به پایان نامه ها و برخی دیگر، عامل تخصصی و یکسان نبودن رشته و تخصص با مسئولیت شغلی معرفی کردند. گروه دوم کسانی هستند که با پایان نامه های رشته کتابداری و اطلاع رسانی آشنایی دارند. این گروه از شرکت کنندگان به دلیل هایی از جمله عامل کار و تخصص حرفه ای، عامل های انسانی و عامل های اطلاع رسانی مانند مقاله های منتشر شده در مجله ها با پایان نامه های این رشته آشنایی دارند.

نتیجه پژوهش بیانگر آن است که به طور کلی، هیچ کدام از مدیران، معاونان و کارشناسان کتابخانه های شهر اصفهان از نتیجه و پیشنهادهای پایان نامه های انجام شده در بازه زمانی و مکانی مدیریت خود استفاده کاربردی نکردند. منظور از استفاده کاربردی در این پژوهش، به کار گیری مستقیم نتیجه ها و

پیشنهادهای ارائه شده در جامعه ای است که در پایان نامه به آن اشاره شده و آن را برای انجام پژوهش برگزیده است. گرچه چنین استفاده ای از پایان نامه ها توسط هیچ یک از مدیران مورد مطالعه در هیچ کتابخانه ای صورت نگرفته است، ولی برخی از مدیران که از موضوع ها، نتیجه ها و پیشنهادهای پایان نامه ها آگاهی داشتند، از محتوای پایان نامه ها به شکلی به جز به کار گیری مستقیم نتیجه ها بهره بردند. این مدیران برای انجام طرح های پژوهشی در کتابخانه، به انجام رساندن پایان نامه تحصیلی خود و تهیه پیشینه یا برای استفاده در پایان نامه تحت راهنمایی خود، از پایان نامه های رشته کتابداری و اطلاع رسانی بهره جستند.

بر پایه یافته های این پژوهش عامل های زیادی مانع به کار گیری دستاورد پایان نامه های کتابداری و اطلاع رسانی در کتابخانه ها می باشند. نبود اطلاع رسانی کامل و ضعف در سیستم ارتباطی از جمله عامل هایی است که موجب ناآگاهی و عدم شناخت مدیران شده و از این طریق بر کاربرد نتیجه پایان نامه ها اثرگذار است. مدیران درباره نبود اطلاع رسانی لازم، معرفی و منتشر نشدن پایان نامه ها را به گروه های مختلفی مانند دانشجویان پژوهشگر، استادان راهنما و مشاور و انجمن های کتابداری و اطلاع رسانی نسبت دادند. افزون بر این، بیشتر مدیران کمبود یک پایانه جامع دیجیتالی را یکی از مشکل های جدی بر سر راه اطلاع یابی از منابع به ویژه پایان نامه ها می دانند. همچنین، نبود پیوند میان محیط های اجرایی و علمی به عدم شناخت مجریان در کتابخانه ها می انجامد و بر کاربرد نتیجه آنها اثرگذار است.

بر پایه یافته های این پژوهش، عامل های دیگری نیز شناسایی شدند که حتی با وجود شناخت و اطلاع یابی مدیران می توانند بر به کار گیری دستاورد پایان نامه ها اثر نا مناسب داشته باشند. یکی از این مانع ها ضعف در ساختار و محتوای پایان نامه ها است. شکل ظاهری و خالی از جذابیت این منابع به همراه موضوع های غیر کاربردی، تکراری و بی ارتباط با مسئله های روز جزء این دسته قرار می گیرد. نبود پشتیبانی مالی و نبود اعتبار کافی برای عملی کردن نتیجه پژوهش ها، ضعف تخصصی و کمبود استادان اهل فن و سرانجام نبود سازمان مسئول برای پیگیری به کار برده شدن نتیجه پایان نامه ها از جمله مانع های شناسایی شده برای به کار گیری آنها به شمار می آید.

ضعف در سیستم مدیریت کتابخانه ها و پشتیبانی نکردن قانون نیز از جمله مانع هایی هستند که هم بر ناآگاهی مدیران و هم بر کاربرد پایان نامه ها اثرگذار است. درحقیقت ضعف مدیریت از نظر تخصص، کمبود فرصت برای اطلاع یابی از منابع اطلاعاتی و نبود آیین نامه ای برای نشر و تحویل مدرک پژوهشی بر عدم شناخت مدیران و در پی آن، بر به کار برده نشدن پایان نامه ها اثر می گذارد. ولی صاحب اختیار

نبودن مدیران اجرایی و نبود آیین نامه ای برای کاربرد نتیجه ها و پیشنهادهای پایان نامه ها عامل هایی هستند که با وجود آشنایی مدیران از این منابع بر کاربرد آنها اثر منفی دارند.

راهکارهای پیشنهاد شده از سوی مدیران برای به کار گیری نتیجه ها و پیشنهادهای پایان نامه ها به طور دقیق به برطرف کردن مانع های برشمرده در این پژوهش اشاره دارد. در جمع، برطرف کردن ضعف های سیستم اطلاع رسانی و ارتباطی، حل مشکل های در پیوند با ساختار و محتوای موضوعی پایان نامه ها، افزایش اعتبار مالی برای کتابخانه ها و برطرف کردن ضعف های مدیریتی، بهبود فرهنگ سازی برای استفاده از منابع توسط کاربران در کتابخانه ها و تغییر نگرش کتابداران به پایان نامه و نیز ایجاد قانون ها و سازمان های متولی برای پیگیری کاربردهای پژوهش ها به عنوان راهکارهای اصلی ارائه شدند.

اولویت های پژوهشی شناسایی شده در این پژوهش به عنوان راهکاری برای افزایش شناخت و آگاهی از موضوع هایی که قابلیت کاربرد بیشتر دارند، معرفی می شوند. بر پایه پاسخ های مصاحبه شوندگان اولویت های پژوهشی در 8 گروه جای می گیرند. این اولویت ها شامل دیجیتال سازی کتابخانه ها، نیروی انسانی، مدیریت در کتابخانه ها، مجموعه سازی، فضاهای کتابخانه، منابع الکترونیکی، مطالعه و کتابخوانی وموضوع های کاربردی به طور کلی، می باشد.

پیشنهادهای عملی

با توجه به یافته های پژوهش پیشنهادهای زیر برای افزایش به کار گیری پایان نامه ها ارائه می گردد.

1. دفتر یا واحدی مانند "دفتر توزیع نتیجه پژوهش ها به واحد های مربوطه" در کشور ایجاد شود.
2. سامانه ملی پایان نامه های کشور تقویت گردد.
3. دانشجویان، استادان و انجمن های کتابداری و اطلاع‌رسانی به معرفی و نشر پایان نامه های این رشته بپردازند.
4. مدیران کتابخانه ها در پی اجرای نتیجه و پیشنهادهای پایان نامه هایی باشند که در مورد کتابخانه های زیر مدیریت آنها انجام شده است.
5. استادان و گروه های کتابداری و اطلاع رسانی موضوع های کاربردی و به روز را به دانشجویان پیشنهاد کنند.
6. اولویت های پژوهشی در کتابخانه ها قبل از انتخاب موضوع پایان نامه ها شناسایی و مطرح گردد.

پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی

1. بررسی کاربرد پایان نامه ها از دیدگاه کتابداران کتابخانه های شهر اصفهان؛

2. بررسی کاربرد پایان نامه ها در کتابخانه های دیگر شهر های ایران؛
3. آزمون تعمیم پذیری مقوله های شناسایی شده در این پژوهش با استفاده از روش های کمی.

کتابنامه

استراوس، آنسلم، و کوربین، جولیت (1385). *اصول روش تحقیق کیفی*. (ترجمه بیوک محمدی). تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

بست، جان (1376). *روش های تحقیق در علوم تربیتی*. (ترجمه حسن پاشا شریفی، و نرگس طالقانی). تهران: رشد.

پاول، رونالد (1385). *روش های اساسی پژوهش برای کتابداران*. (ترجمه نجلا حریری). تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.

پور رجب قاضی محله، انیس (1388). *شناخت مشکلات تدوین پایان نامه در دوره های کارشناسی ارشد دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه شهید بهشتی*. (پایان نامه کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، 1388).

حری، عباس (1372). *مروری بر اطلاعات و اطلاع رسانی*. تهران: دبیر خانه هیئت امنای کتابخانه های عمومی کشور، نشر کتابخانه.

حسن زاده، رمضان (1383). *بررسی موانع و عوامل کاربست یافته های پژوهشی در دستگاه های اجرایی*. تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، معاونت فرهنگی و اجتماعی، دفتر برنامه ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی.

دیانی، محمد حسین (1378). پایان نامه گنج ناشناخته رها شده. *فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی، 2 (4)*.

دیانی، محمد حسین (1382). *گلوگاه های پژوهش در علوم اجتماعی*. مشهد: کتابخانه رایانه ای.

سفیری، خدیجه (1387). *روش های پژوهش کیفی در علوم اجتماعی*. تهران: پیام پویا.

صباغیان، علی (1378). همایش جهانی علم برای قرن بیست و یکم. *رهیافت، 21 (2)*، 4-13.

صداقتی، حسین (1386). بررسی علل عدم رویکرد پایان نامه های دانشجویی به رفع نیاز های موجود در صنعت. در *اولین کنفرانس ملی صنعت، دانشجو و توسعه پایدار*. 1-3 آبان 1386، دانشگاه علم و صنعت، تهران، ایران. بازیابی در 23 شهریور، 1389 از -http://www.civilica.com/Paper

NCISSD01 -NCISSD01_062.html

طائب، عباس (1369). گزارش خیر مقدم دبیر سمینار. در مجموعه *مقالات سمینار تحقیق و توسعه*. تهران: دبیرخانه سمینار تحقیق و توسعه سازمان پژوهش های علمی و صنعتی ایران.

علیدوستی، سیروس، و صابری، مریم (1386). پایان نامه ها و رساله های الکترونیکی نسل جدید مدارک علمی. *فصلنامه کتاب*، *70 (2)* ، 98- 85.

کاظمی، حسین و مهدی، محمد (1384). *بررسی موانع کاربست نتایج پایان نامه های مقطع کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی از دیدگاه اعضای هیات علمی گروه های مدیریت آموزشی، روسای ادارات آموزش و پرورش و مدیران دبیرستآنهای شهر تهران*. (پایان نامه کارشناسی ارشد، مدیریت و برنامه ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تهران، 1384).

کومار، کریشان (1381). *روش های پژوهش در کتابداری و اطلاع رسانی*.(ترجمه فاطمه رهادوست، و فریبرز خسروی). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

متین، نعمت الله (1379). بررسی میزان استفاده از یافته های پژوهشی در آموزش و پرورش. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، *88*، 179-149.

مطلبی، داریوش (1388). انتخاب موضوع: نیاز یا تفنن. *کلیات کتاب ماه*، *(4)*، 27- 26.

مک نیکل، سارا (1387). آیا تحقیق حوزه ای بکر و دست نخورده در کتابخانه و حرفه کتابداری است. (ترجمه زهره عباسی). *ارتباط علمی*، *10(3)*، 7-1.

منصوریان، یزدان (1389). صد نکته در پایان نامه نویسی. *کلیات کتاب ماه*، *(4)*، 93- 78.

مهرمحمدی، محمود (1379). *جستار هایی در پژوهش در قلمرو آموزش و پرورش*. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.

نوابخش، مهرداد، قجاوند، کاظم (1387). بررسی موانع کاربست یافته های پژوهشی رشته راهنمایی و مشاوره. *اندیشه و رفتار*، *9(3)*، 68-59.

Funk, S. G., Tornquist, M. T., & Champagne, M. T. (1995) Barries and facilitators of research utilization: An intergrative review. *Nursing Clinics of North America, (30)*, 395-407.

Olade, R. A. (2004). Evidence-based practice and research utilization activities among rural nurses. *Journal of Nursing Scholarship, (36)*, 220-225.